

BITI MLAD DANAS*

Primljeno:
25. 2. 2007.

Izvorni
znanstveni
članak

UDK 264-053.6
(450)

MARIO POLLO

Università Pontificia Salesiana
Piazza Ateneo Salesiano, 1
00139 Roma, Italija

Sažetak

Autor ukazuje na činjenicu koja obilježava suvremeno društvo: produžuje se mladenačka dob. Pritom se sve jasnije razlikuje vrijeme adolescencije i vrijeme mladosti. Danas se ne može govoriti o mladima općenito, nego valja imati na umu mladenačku subjektivnost. Kao što pokazuju novija istraživanja provedena među adolescentima i mladima u Italiji, današnje mlade karakterizira etički relativizam. Važan im je život u sadašnjosti, a manje su vezani za prošlost ili budućnost. Nisu skloni stvaranju osobnog projekta, a nerijetko su uvjereni kako jednom donesenu odluku mogu promijeniti kad god to budu htjeli. Autor objašnjava mjesto i ulogu virtualnog identiteta u životu današnjih adolescenata i mladih, njihovu sklonost pretjerivanju te ulogu ograničenja i pravila, kao i (ne)važnost, mjesto i ulogu religioznog iskustva. Osim toga, govori i o njihovoj vjeri u Boga, o važnosti religije i crkvene pripadnosti u njihovom životu, o njihovom etičkom iskustvu, življenju spolnosti i ograničavanju osobne slobode izbora.

Ključne riječi: adolescenti i mladi u Italiji danas

Prvi učinak kulturnog preoblikovanja tiče se sveukupnog svijeta mladih, koji se često definira kao »mladenačko stanje«. Ono se s jedne strane očituje kao produžetak mladenačke dobi, a s druge kao rascjepkanost/individualizacija iskustva biti mlad i puteva rasta.

PRODUŽETAK MLADENAČKE DOBI

Mladenačka dob, znatno više od drugih dobi u koje se raščlanjuje dugi život osoba, jest društvena i kulturalna građevina.¹

To je stoga što se mladenačka dob »smješta unutar pokretnih granica između djetinjne ovisnosti i autonomije odrasle dobi, u razdoblje čiste promjene i nemira u kojem

se ostvaruju obećanja adolescencije, između spolne nezrelosti i zrelosti, između oblikovanja i punog razvoja mentalnih sposobnosti, između pomanjkanja i usvajanja autoriteta i moći. U tom smislu, nijedna fiziološka granica nije dostatna za analitičko identificiranje faze života koju se može svesti ponajprije na kulturalno određivanje ljudskih društava, onako kako ona nastoje identificirati, dati red i smisao nečemu što je tipično prijelazno, tj. kaotično i nesređeno.«²

* Naslov izvornika: *Essere giovani oggi*, u: »Note di pastorale giovanile« 41(2007)2, 4-29.

¹ Usp. G. LEVI – J. C. E. SCHMITT, *Storia dei giovani. 1. Dall'antichità all'età moderna*, Laterza, Bari, 1994, str. VI.

² *Isto*, str. VI.

Dovoljno je primijetiti kako se danas u čitavoj Europi mladenačka dob produžuje i kako se prijelaz u odraslu dob postupno događa sve kasnije.

Osim produljivanja, vrijeme mladosti se jasno razlikuje od vremena adolescencije. U vezi s time nužno je podsjetiti da je adolescencija »izmišljena« na početku dvadesetog stoljeća pod utjecajem društvenih promjena i pojmovne revolucije koja se ostvarila u promatranju ljudskog rasta u okviru razvoja psihologijske i humanističkih znanosti općenito. Doista, u prvoj polovici dvadesetoga stoljeća adolescencija se gotovo potpuno poistovjećivala s mladenačkom dobi.

Studije o takozvanom mladenačkom stanju vide produžetak mladenačke dobi u znakovitim razilaženjima koja su se dogodila između granica koje s jedne strane obilježavaju završetak mladosti, a s druge ulazak u život odraslih.

Doista, u gotovo svim europskim zemljama postoje npr. razilaženja između završetka studija i početka profesionalnog života, između napuštanja roditeljske kuće i braka.

Zbog tih razilaženja više ne postoji povezanost između ta četiri praga, a nakon tradicionalnog trenutka završetka mladosti ne slijedi neposredno ulazak u odraslu dob, nego dvosmisleno obilježeno razdoblje koje se pripisuje mladosti.

Valja podsjetiti da ta nepovezanost dijela produžetka mladosti nije jednaka u svim zemljama Europe.

Galland³ je npr. ustanovio tri različita modela koji opisuju produžetak mladosti u Europi: mediteranski, nordijski i engleski model.

Mediteranski model obilježavaju četiri značajke

- produžetak školovanja
- dugo razdoblje profesionalne neizvjesnosti po završetku studija

- produženi boravak i stanovanje s roditeljima i nakon ekonomskog osamostaljenja, zajedno sa snažnom autonomijom mladih
- stupanje u brak odmah nakon odlaska iz roditeljske kuće. Relativno je malo mladih koji žive sami ili u nevjenčanim parovima.

Nordijski model produžetka mladosti, koji obuhvaća i Francusku, obilježava relativno rani odlazak iz roditeljske kuće, ali značajno odgađanje sklapanja braka i rađanja djece. I u tom modelu postoji produžetak studija te dosta značajno razdoblje profesionalne neizvjesnosti na kraju studija.

Engleski model, koji se razlikuje od svih drugih europskih zemalja, obilježava rani ulazak mladih u profesionalni život i produljeni život u paru bez djece.

Posljedica tih modela produžetka mladosti, kojima je zajedničko odgađanje rađanja djece, jasno se očituje u dobnom sastavu europskog stanovništva.

Doista, u Europi se odvijaju demografske promjene obilježene postupnim i za sada nedostatnim zaokretom u starenju pučanstva na dobrom dijelu njezinog teritorija. Ta pojava je treći problem, iako on, strogo uzevši, nije zajednički svim zemljama Europske unije, budući da se Europa u demografskom smislu kreće dvjema različitim brzinama. Doista, demografske projekcije za 2020. godinu pokazuju da će u Njemačkoj, Italiji, Belgiji i Danskoj doći do smanjenja stanovništva, a u ostalim zemljama do povećanja.

Međutim, sveukupna razlika u rastu stanovništva je neznatno negativna, iznosi -0,06%.

³ O. GALLAND, »Che cosa è la gioventù«, u: A. CAVALLI – O. GALLAND (ur.), *Senza fretta di crescere*, Liguori Editore, Napoli, 1996, str. 7.

Valja istaknuti da se do 2020. u *Njemačkoj* predviđa pad od 31,7% stanovništva od 0 do 14 godina, a od 15,18% stanovništva između 15 i 64 godine, te povećanje od 34,86% stanovništva starijeg od 65 godina.

U *Italiji* je taj pod još naglašeniji, te se predviđa smanjenje od 40,84% stanovništva od 0 do 14 godina, a od 12,66% stanovništva između 15 i 64 godine, te povećanje od 46,76% stanovništva iznad 65 godina.

U *Francuskoj* se uočava drugačija dinamika, te predviđanja za tu godinu govore o povećanju stanovništva od 15 do 65 godina za 2,78%, smanjenju stanovništva od 0 do 14 godina za 16,45%, te o povećanju stanovništva iznad 65 godina čak za 64,11%.

Naprotiv, *Ujedinjeno Kraljevstvo* zadržava smjer povećanja starog stanovništva koji ne odgovara smanjenju drugih dobnih kategorija stanovništva, jer se generacijska smjena osigurava odgovarajućim natalitetom. Tamo naime broj stanovnika od 0 do 14 godina ostaje više ili manje postojan, odnosno smanjuje se samo za 0,06%, stanovništvo u dobi od 15 do 64 godine raste za 2,78%, a stanovništvo iznad 65 godina raste za 25,39%. Te četiri zemlje zajedno čine 71% stanovništva Europske unije.

POSTOJI LI JOŠ STANJE MLADENAŠTVA?

Analiza svijeta mladih promatranog kao istinsko i stvarno stanje pojavljuje se u *Italiji* na pragu sedamdesetih godina dvadesetoga stoljeća. Tih se godina razvijaju istraživanja o stanju mladih. Značajno je npr. bilo istraživanje Doxe »Ti mladi« izrađeno za Shell i objavljeno u prvim mjesecima 1970. godine.

Nije se slučajno dogodilo da se sociološka istraživanja provode upravo tih godi-

na. Prije i poslije 1968. godine, tj. u vrijeme masovnih pokreta koje se tradicionalno smješta u to vremensko razdoblje, u *Italiji* dolazi do izražaja svijet mladih kao stanje. Izričaj stanje pretpostavlja da kod mladih postoji »*snažan kolektivni identitet, jednako tako snažna sposobnost proizvodnje autonomne kulture (tj. alternativnih projekata i modela čovjeka i društva) te snažna sklonost prema pokretanju društva*«⁴.

Tih su se godina mladi mnogim promatračima činili novim političkim subjektom sposobnim da utječe na društvene promjene zajedno s drugim društvenim i političkim subjektima, među kojima je na prvome mjestu radnička klasa, a zatim i novi subjekti koji su se počeli pojavljivati, kao što su žene i svakovrsni rubni subjekti.

Nakon sedamdesetih godina, istodobno sa zasićenošću masovnih pokreta iz 1968. i tadašnjeg razdoblja, polako i postupno, osim ideologija koje su ih podržavale, nestaje i mladenačkog stanja, tj. mladih kao jedinstvenog stanja koje je različito od ostatka društva.

Od nestajanja mladenačkog stanja ostaje raspršen i rascjepkan skup kristala u kojemu svaki od njih predstavlja subjektivni i privatni život. Drugim riječima, to znači da krajem sedamdesetih godina mladi više nisu društveni podsustav koji se odlikuje snažnim protagonizmom i društvenom vrijednošću, nego običan skup pojedinaca raspršenih u oceanu društvenog sustava, pojedinaca koji su nesposobni ili onemogućeni da prihvate ulogu društvenog protagonizma.

Stoga nije slučajno da upravo tih godina mladi postaju društveno »nevidljivi« i da se počinje teoretski opravdavati nemo-

⁴ G. MILANESI, »Il disagio: una concettualizzazione preliminare«, u: M. POLLO (ur.), *La gioventù negata*, Labos-TER, Roma, 1994, str. 43.

gućnost »čitanja« pomoću sveopćih kategorija mladih.

Taj proces, započet krajem sedamdesetih godina, nastavlja se osamdesetih i devedesetih godina pod utjecajem sve složenijega društva, te vodi prema još snažnijoj marginalizaciji mladih i prema njihovom još većem zatvaranju u dimenzije subjektivizma i realizma.

To znači da se danas više ne može govoriti o mladima u općenitom smislu, već se treba sučeliti s cjelinom koju sačinjavaju mladenačke subjektivnosti.

Individualizacija i subjektivizacija puteva rasta

Taj složeni skup je proizvod prave i istinske individualizacije osobnog rasta mladih, odnosno posljedica činjenice da oni u svom prijelazu prema odrasloj dobi slijede sve osobniji i subjektivniji put, koji je samo djelomično vezan uz njihovu kronološku dob.

Nije međutim samo to u pitanju. Heinz tvrdi: *»Prolaženje života više ne nalazi svoje korijene u društvenoj klasi, u pravilima životne dobi ili spola ili u pretpostavljenoj normalnosti. U našim društvima nestaje standardni oblik života muškaraca i žena te raznovrsnost životnih izbora. Život tako postaje složeni slijed prijelaznih stanja koja pojedinci osobno trebaju izabrati, organizirati i kontrolirati. Svatko treba shvatiti da sam stvara plan životnih odluka.*

Osobe se sada smatraju odgovornima za svoj život, koji poprima oblike koji su još individualiziraniji, ali i izbirljiviji. Novi se izazov sastoji u boljem iskorištavanju mogućnosti tržišta, institucionalnih odluka i mreže društvenih odnosa radi predviđanja usmjerenja vlastitoga životnog puta.»⁵

Individualizacija je jedan od oblika te težnje prema subjektivizaciji koja obilježava svijet mladih. Ona postoji i među od-

raslima, ali je manje zamjetljiva i očita, jer je plod spleta onih kulturalnih, društvenih i egzistencijalno psiholoških pojava iz kojih potječe današnja posebna faza prijelaza iz modernosti u ono što neki zovu druga modernost.⁶

Prvu od tih pojava predstavlja, kao što smo već utvrdili, društvena složenost koja je, posredstvom svog politeizma vrednota, ideja, poimanja svijeta, života, moći relativizma i krhkog položaja u odnosu prema »stvarnome«, izazvala rascjepkanost društvene kulture u kojoj ne nalaze mjesto ni istina ni objektivnost.

Drugu pojavu predstavlja kriza velikih ideoloških sustava i misli posredstvom kojih su osobe tumačile same sebe, svoj život i svijet, nadovezujući se na uporište koje je bilo izvan njih samih i koje ih je moglo, možda i na nestvaran način, upraviti prema budućnosti.

Treću pojavu predstavlja gubitak sposobnosti osoba da tumače linearni tijek povijesti te svom životu osiguraju dosljednost i jedinstvenost projekta koji će dati smisao vremenu u kojemu su granice rađanje i smrt, unutar većega vremenskog razdoblja čije su pak granice početak i kraj ljudske povijesti.

Ispreplitanje tih triju kulturalnih pojava u životu mladih u velikoj je mjeri izazvalo subjektivizam i stoga njihovo zatvaranje u ono obzorje smisla koje prvenstveno predstavljaju osobne potrebe, argumentiranje želja, izraženih i neizraženih osjećaja, pounutarnjenih simboličkih sustava.

To se zatvaranje obično ublažava mikrootvaranjima koja se očituju u uspostavljanju

5 W. R. HEINZ, »L'ingresso nella vita attiva in Germania e in Gran Bretagna«, u: A. CAVALLI – O. GALLAND (ur.), *Senza fretta di crescere*, nav. dj., str. 83-84.

6 Usp. *Dossier*, u: »Note di Pastorale Giovanile« 40(2006)8.

veoma važnih odnosa s osobama s kojima se u ozračju čuvstvene solidarnosti dijeli mala životna svakidašnjica. Često je međutim više od stvarnih otvaranja riječ o obostranom prihvaćanju vlastite subjektivnosti.

IZMEĐU IMPLOZIVNE SUBJEKTIVIZACIJE I EKSPLOZIVNE DRUGOTNOSTI

Proces implozivne subjektivizacije koju mladi žive i koja je, kao što je spomenuto, posljedica kulturalnih pojava druge modernosti, očituje se u raznim vidovima njihovog egzistencijalnog postojanja. Glavna obilježja tog postojanja i njegovih vidova mogu se uočiti u etičkom relativizmu, u neprojektivnosti i u zatvorenosti u sadašnjost, što se očituje i u promjenjivosti njihovih izbora, u rascjepkanosti identiteta, u virtualnom življenju drugotnosti i u nekim obilježjima njihovog religioznog iskustva.

Iako se čini da ti znakovi odraslom čitanju nameću »negativno« tumačenje, treba ih ipak smatrati barem ambivalentnim znakovima, jer uz promjenjive mogućnosti »nereda« koje sadrže, izražavaju i mogućnost razvoja. Ta mogućnost može međutim postati aktualna jedino ako ju se odgoji i ako izbije pomoću susreta s Drugim.

Valja se naime prisjetiti da u temeljima zapadne kulture postoji svijest da nered ima stvaralačke mogućnosti te da pomoću njega čovjekovo stanje postiže napredniju razvojnu razinu.

Taj je razlog potaknuo Heraklita da ustvrdi: »*Najljepši red je mnoštvo slučajno bačenih otpadaka.*« To navodi npr. antropologa Edgara Morina da ustvrdi: »*Moguće je istraživati ideju svemira koji svoj red i svoju organizaciju uspostavlja u nemiru, nepostojanosti, skretanju, nevjerojatnosti, energetskoj raspršenosti.*«⁷

Čitanje znakova nastojat će stoga u njima uočiti i one vidove koji sadrže razvojne mogućnosti.

Etički relativizam

Danas je prilično prošireno uvjerenje da mladi nemaju vrednota, no valja istaknuti kako je to krivo uvjerenje. Doista, kad se istražuju vrednote kod mladih, s iznenađenjem se otkriva da se većina mladih slaže s mnogim vrednotama koje odrasli smatraju važnima za ostvarivanje razvijene i zrele ljudske osobnosti.

Problemi koji su povezani s vrednotama mladih nisu vezani uz njihovo nepostojanje, nego ponajprije uz činjenicu da hijerarhijski postoje poglavito u osobnoj i subjektivnoj dimenziji.

Sustav vrednota koje su mladi pounutarnjili na središnje mjesto postavlja one vrednote koje služe osobnom ostvarivanju i uspostavljanju odnosa unutar svijeta u kojemu mladi svakodnevno žive i kreću se.

Stoga nije slučajno da nova istraživanja ističu kako su danas tri najvažnije stvari za većinu mladih: obitelj, ljubav i prijateljstvo.

Taj je odnos nesumnjivo središnja dimenzija za većinu mladih Talijana, kao što je to zasigurno i za odrasle.

Zatvaranje egzistencijalnog obzorja mnogih mladih u dimenziju prvotnih odnosa ističe se i po apsolutno najvećoj važnosti koju skupina vršnjaka ima u svakodnevnom životu mladih.

Ta važnost očituje se nažalost i u negativnom obliku. Tako u nekim slučajevima primarna skupina preuzima ulogu poticatelja i olakšavatelja delikventnih i devijantnih ponašanja.

U svakom slučaju skupina vršnjaka posebno je važna ne toliko zbog aktivnosti

⁷ E. MORIN, *Il Metodo. Ordine disordine organizzazione*, Feltrinelli, Milano, 1987, str. 53.

koje nudi ili zbog diskusija koje su u njoj dopuštene, nego zbog odnosa čija je svrha svakog člana uvjeriti da postoji i da ga drugi članovi skupine prihvaćaju i cijene.

Skupina vršnjaka je s tog gledišta mjesto u kojem se uspostavljaju odnosi s drugima.

O važnosti dimenzije odnosa svjedoči i činjenica da u ljubavnom odnosu nekog para mladi najvažnijim smatraju poštivanje, razumijevanje, vjernost i sposobnost komuniciranja. Valja istaknuti da se spolno razumijevanje smatra manje važnim od tih nematerijalnih vidova odnosa.

Središnje mjesto vrednota vezanih uz svijet u kojemu svakodnevno žive kod mladih se normalno očituje i u načinu življenja etičke odgovornosti koja je zapravo negacija postojanja sveopćih pravila odnosno pravila koja su izvan onoga što subjekt osjeća.

Samo manji dio mladih kao temelj svog djelovanja prihvaća etički, religiozni ili laički kodeks koji je izvan njihovoga osobnog iskustva.

Znatan dio mladih, posebice u razdoblju adolescencije, želi pak etičko djelovanje ili utemeljiti na vlastitim potrebama i željama ili pak zahtijeva središnje mjesto za vlastitu savjest.

To traženje subjektivne slobode u etičkom djelovanju očituje se posebice na području spolnosti.

Postoji i drugi dio mladih, posebice onih koji su izašli iz adolescencije, koji kao temelj etičkog djelovanja priznaju dijaloški odnos između otkrivanja vlastitog obilježja, vlastitih osobnih granica, i odgovornosti prema drugome, prema njegovom dostojanstvu, njegovoj slobodi i njegovim pravima. Drugi je pritom samo onaj s kojim se uspostavlja prvotni, osobni odnos.

Taj dio mladih očituje dozrijevanje poimanja drugotnosti koje, iako se uvijek odnosi na usko područje odnosa, može promicati otkrivanje postojanijeg etičkog ute-

meljenja. Međutim, ako ga se ne odgaja, još im ne uspijeva pomoći da izađu iz zlatnog kaveza svijeta u kojemu svakodnevno žive i iz zavodljivosti relativizma.

Taj je relativizam, kao što je već prije spomenuto, jedan od proizvoda u aktualnoj društvenoj kulturi iznadmodernosti etičkog politeizma. Zbog toga je velikom dijelu mladih često nemoguće biti siguran jesu li vrednote koje im se nude ili su ih već izabrali kao temelj svoga života istinite, važne i pravedne, jer one tvore samo jedan od mnogobrojnih vrijednosnih sustava koji ravnopravno postoje u društvu u kojemu mladi žive.

Relativizam koji je plod policentrizma ne zaustavlja se na tome, nego ide mnogo dalje. Sve više drobi kulturalno tkivo društva te ono postaje ludi mozaik dijelova, u kojemu svaki dio smatra da u sebi sadrži sliku cjeline. Jednostavnije rečeno, mladi čovjek, tijekom svoga svakodnevnog života, ima različita iskustva koja mu često nude vrednote, životne uzore, načela i pravila koji su međusobno različiti ako ne i suprotni.

Svakodnevni odlazak mladog čovjeka iz obitelji u školu, na posao, u skupinu vršnjaka, u udruge i sportske klubove, uz utjecaj masmedija, jest iskustvo hoda u nejedinstvenoj i rascjepkanoj društvenoj stvarnosti koja ga poziva na pragmatičan život bez stvaranja projekta, na izbjegavanje dosljednih izbora želi li biti u stanju iskoristiti sva obećanja koja mu daje svako mjesto kojim prolazi.

Središnja uloga etičkih izbora u području vlastite savjesti i odnosa u svijetu u kojemu živi u tom društvenom okviru ne podudara se samo s etičkim relativizmom u društvenoj kulturi, nego je i način koji mladom čovjeku omogućuje da uživa u mogućnostima zadovoljavanja svojih želja i potreba koje mu društvena stvarnost nudi.

Pa ipak, mladi koji su iskustveno doživjeli odgoj klice drugotnosti u svom etičkom doživljavanju uspjeli su izaći iz relativističkih okova i ući u svijet u kojemu postoje hijerarhije vrednota i u kojemu je moguće vlastitom životu dati jedinstveni smisao i projekt.

MLADI U LABIRINTU KRIZE VREMENITE STVARNOSTI

Jedan od učinaka korjenitog preobražaja vremenitosti može se posebno vidjeti u načinu na koji se mladi nesigurno, a ponekad i tjeskobno, odnose prema budućnosti. Tu su osim toga i slabi korijeni njihovoga kulturalnog pamćenja i, u većini slučajeva, slabo življenje međugeneracijskih odnosa s odraslima, te zatim vrlo prošireno iskustvo odsustva očeva u ulozi prenošenja vrednota i pravila koji tvore kulturalni kanon. Naprotiv, oni na vrlo značajan način žive odnose sa svojim vršnjacima tijekom svog osobnog rasta.

U tom preoblikovanju vremenitosti naraštaji se sve više izdvajaju unutar svog vremenskog dijela, slabeći međugeneracijsku povezanost u sadašnjosti.

Suvremena ravnodušnost odrasli prema starima i mladima tek je znak te preobrazbe.

Ta preobrazba vremenitosti duboko utječe na identitet mladih, na njihovu savjest i na mogućnost osmišljavanja vlastitoga postojanja.

To znači da je usvajanje identiteta koje mladi naraštaji moraju prijeći danas rascjepkano, otežano i nepredvidljivo te da često vodi onim oblicima koje se definira »slabima«. Jednako je tako život bez projekta i povijesti sve kaotičniji slijed ponekad pozitivnih a ponekad negativnih, ugodnih ili neugodnih mogućnosti, u kojima međutim prevladava paradigma potrošnje. Svijest o vlastitoj osobnoj i društvenoj

odgovornosti je oslabljena, a čini se da osoba osjeća odgovornost, često iluzornu, jedino prema sebi samoj i prema osobama koje su joj prostorno i čuvstveno bliske.

Slab i rascjepkan identitet, nemogućnost da se na vlastiti život misli kao na projekt, makar otvoren, nedosljednost sa svim svojim posljedicama pragmatizma i oportunitizma, depresija ili bijeg u traženje zadovoljstva pomoću tjeskobnog trošenja koje izgleda obilježava život mnogih mladih, polažu svoje korijene u tu krizu iskustva vremena koja obilježava suvremeno društvo.

Ulazeći u život, mladi uranjaju u tu novu vremenitost i u njoj, htjeli oni to ili ne, moraju izgrađivati svoj život.

Ta preobrazba nije međutim još uvijek dovršena. Postoje neki znakovi da novo vrijeme života može biti drugačije od onoga koje predkazuju znakovi te društvene kulture.

Jedan od tih znakova je odnos mladih prema smrti, koja je jedan od sastavnih dijelova vremenite stvarnosti i koju oni nisu izbacili sa svog egzistencijalnog obzora.

Činjenica da mladi nisu udaljili smrt iz svoga životnog obzora ukazuje na mogućnost stvaranja novog načina življenja vremena, koji premda prihvaća njegovu horizontalnu proširenost ne čini uzaludnom ni onu vertikalnu.

To otvaranje izazov je odgojnoj odgovornosti odraslih i njihovoj sposobnosti udahnjivanja duše i života, pri čemu s povjerenjem i ljubavlju prihvaćaju vlastitu izgradnju svakog mladog čovjeka s kojim se susreću.

Ta mogućnost je zasad ipak samo običan znak na koji se može odgojno djelovati, podržavajući mlade u traženju autentičnog stvaranja projekta odnosno sposobnosti da se sadašnjost živi u povezanosti s osobnom i društvenom kulturalnom prošlošću te, iznad svega, sa zamišljenom budućnošću.

Činjenica da kriza još uvijek nije riješena u korist prostorno zamišljenog vremena proizlazi između ostaloga iz svjesnog promatranja postojanja veze između djelovanja u sadašnjosti i budućnosti u svijesti ogromne većine mladih.

Važno je međutim naglasiti da je ta svijest više vezana uz apstraktnu misao nego uz stvarni život mladih, budući da relativna većina njih ne očituje stvarno opredjeljenje za stvaranje projekata za budućnost, ograničavajući se na život iz dana u dan ili, u najboljem slučaju, na stvaranje projekta o bliskoj budućnosti.

*Odnos prema budućnosti*⁸

Nepostojanje stvarnog egzistencijalnog projekta očito je iz pomanjkanja težnji, a često i nade u pogledu osobne i društvene budućnosti.

Što se tiče težnji mladih s obzirom na njihovu osobnu budućnost, valja naglasiti da se te težnje, u velikoj većini slučajeva, odnose gotovo isključivo na stvaranje obitelji i dobivanje zadovoljavajućeg posla. Ipak se često, u pogledu nalaženja zaposlenja, pojavljuju sumnje koje su plod velike nezaposlenosti mladih u Italiji.

Pomanjkanje nade posebice se vidi u stavu mladih prema budućnosti društva i čovječanstva.

Doista, većina njih uvjereni su da će talijansko društvo u budućnosti biti lošije od današnjega, posebice kad je riječ o solidarnosti, slobodi, pravdi i blagostanju.

To međutim ne znači da mladi ne sanjaju o budućnosti društva, nego samo da oni misle kako se njihovi snovi neće moći ostvariti. To njihovo nepovjerenje temelji se na nekoj vrsti fatalističke ravnodušnosti, odnosno na uvjerenju da na budućnost društva nikako ne može utjecati njihovo sadašnje individualno i političko djelovanje.

Doista, za gotovo sve mlade budućnost društva određena je snagama i činjenicama koje su izvan njihove kontrole. Stoga se nimalo ne pouzdaju u društvene promjene do kojih bi moglo doći njihovim eventualnim društvenim i političkim zalaganjem.

Stav tih mladih prema društvenoj budućnosti dobro prikazuje slika pasivnog mladog čovjeka bez ikakva zanosa.

Riječ je među ostalim o paradoksalnoj situaciji budući da su snovi tih mladih o budućnosti društva često konkretni i ostvarivi i jako su daleko od apstraktnih ideoloških projekcija koje su u prošlosti obilježile snove nekih drugih mladih naraštaja.

Prelazeći sa stava budućnosti društva na stav o budućnosti čovječanstva, pesimizam koji mladi pokazuju još je dublji.

Tako je npr. dvije trećine mladih uvjereni ili se barem boje da bi u budućnosti mogao izbiti svjetski rat. Isti postotak mladih je siguran da se neće moći pobijediti glad i siromaštvo u svijetu, te da će prema tome nejednakosti između bogatih i siromašnih zemalja i dalje postojati, a možda će se i povećati.

Taj pesimistični pogled na budućnost čovječanstva još se više uvećava strahom od prirodnih katastrofa, učinaka genetičkih manipulacija i općenito uvjerenjem da u ljudskom biću postoji težnja prema samouništenju.

Valja istaknuti i to da su svi mladi koji su obuhvaćeni spomenutim istraživanjem uvjereni da se nikad neće moći ostvariti sveopći mir.

I u pogledu budućnosti čovječanstva javlja se, prema tome, isti osjećaj nemoći koji je već uočen u pogledu budućnosti društva.

⁸ Ovaj dio o proživljavanju mladih u vremenu preuzet je iz istraživanja koje je prikazano u: M. POLLO, *I labirinti del tempo*, Franco Angeli, Milano, 2000.

Nemoć koja se rađa iz osjećaja dubokog otuđenja pomiješanog s nepovjerenjem prema politici koju se uopće ne shvaća kao sredstvo društvenog djelovanja pomoću kojega osobe nastoje ostvariti one uvjete života u kojima će njihove potrebe biti zadovoljene, istovremeno je najbliža njihovom viđenju svijeta.

Drugi čimbenik koji doprinosi slabom povjerenju mladih u izgradnju budućnosti društva i čovječanstva koji će biti bolji nego današnji jest činjenica da je znatan broj mladih uvjeren kako je budućnost tek djelomično u njihovim rukama. Uvjereni su naime da je budućnost složena mješavina osobnih izbora i sudbine.

Bez obzira na bilo kakvo promišljanje, činjenica je da je egzistencijalno usmjerenje adolescenata i mladih u biti pretežno usmjereno prema življenju sadašnjosti.

To se događa unatoč tome što su ti isti mladi svjesni mogućnosti utjecaja na osobnu budućnost pomoću izbora u sadašnjosti i postojanja duboke povezanosti između prošlosti, sadašnjosti i budućnosti, što među ostalim utemeljuje i njihov osobni identitet.

Paradoksalno je da odnos prema budućnosti, koji je obilježen otvorenosti prema mogućnosti značajnog ponovnog zadobivanja vremenite stvarnosti, predstavlja način pomoću kojega se mladi susreću sa svijetom da u njihovom životu postoji smrt kao korjenito ograničenje.

Kao što se to dogodilo u njegovoj povijesti, čovjek se pojavio u vremenitoj stvarnosti kad se pojavila svijest o smrti kao neprelaznoj granici njegova života.

Svijest o smrti imaju mladi i ona ni u kojem slučaju nije potisnuta. To pokazuje i da je ona jedno od mjesta iz kojih se može započeti istraživanje o smislu života duž linearne osi povijesnoga vremena i u vezi je s pitanjem o misteriju koji se odnosi na ono što dolazi poslije smrti.

U vezi s time valja istaknuti da većina mladih i adolescenata, bez obzira na njihovu religiju, očituje uvjerenje i nadu u život poslije smrti u kojemu će sve ono što je proživljeno u razdoblju od rođenja do smrti biti dovršeno, a za neke to znači i da će biti konačno nagrađeno s punom pravедnošću.

Ta činjenica pokazuje kako traženje smisla života mlade nužno vodi u sučeljavanje s temom granice koju označava smrt i onoga što slijedi nakon nje. To ujedno znači i da život ne može imati svoj puni smisao osim unutar obzorja koje ga nadilazi.

Prošlost

Kriza vremenite stvarnosti, osim u pravcu sadašnjost/budućnost, očituje se i u pravcu sadašnjost/prošlost, odnosno u krizi povijesnog temelja osobnog i kulturalnog identiteta mladih.

I u tom slučaju riječ je o krizi čiji se učinci još uvijek ne mogu uočiti i u kojoj stoga postaje proturječni ili barem dvosmisleni elementi.

Doista, s jedne strane kod mladih postoji povijesno sjećanje koje se često, makar i dvosmisleno, hrani svojim arhaičnim temeljem koji predstavlja legendarna, bajkovita i mitska baština, dok s druge strane očito ne postoji poistovjećivanje s društvenom kulturom mjesta u kojemu žive, kao ni očitovanje osobnog identiteta koji je snažan na razini odnosa, a slab na razini osobne povijesti.

Zanimljivo je da je za znatan dio mladih i lokalna i opća povijest važan čimbenik na kognitivnoj razini, bilo zbog poimanja sadašnjosti bilo zbog stvaranja projekata o budućnosti. To poimanje ipak posljedično ne stvara stavove i ponašanja, budući da poznavanje povijesti ne proizvodi »sjećanje« jer podrazumijeva gotovo isključivo samo kognitivnu razinu. Ista razina, tj. znanstvena spoznaja, zbog svoje je hladne apstrakcije jako udaljena od stvar-

nog života koji je duboko obilježen emotivnim i afektivnim konotacijama.

Može se ustvrditi da su mnogi mladi razumski uvjereni da je povijest učiteljica života, no ona pritom ne uspijeva postati njihova osobna učiteljica. Prema tome, ona ne utječe ni na njihove osobne niti na skupne egzistencijalne izbore.

To znači da povijest nije uspjela produbiti mudrost mladima koji su je susreli. Možda je to stoga što je životna pouka koju mladi primaju u školi posredstvom povijesti zapravo zanemarena u svakodnevnom životu društvenog i političkog sustava u kojemu žive.

Slična je situacija, iako je izazivaju različiti čimbenici, i s onim što se susreće u drevnom sjećanju koje prenose bajke, legende i mitovi.

Doista, premda ti poticaji za dubinsko prepoznavanje omogućuju usvajanje načela i dubokih arhetipskih vrednota na kojima se temelji civilizacija u kojoj žive, mladi ih ne interioriziraju egzistencijalno i duboko emotivno.

Što se tiče posebice mita, on u životu mladih doživljava istu sudbinu kao i pouka povijesti, jer se njegovo poznavanje smješta isključivo u kognitivno područje.

Nije stoga slučajno što velika većina mladih očituje pomanjkanje korijena ili ima barem dvosmislen odnos prema lokalnoj kulturi.

S druge strane kulturalni identitet ima vrlo snažan emocionalni i afektivni temelj, bez kojega ne može postojati i ne može se svesti na vremenite i prostorne veze koje ga obilježavaju.

Mnogi mladi i adolescenti osim toga žive u mjestima koja su isključivo funkcionalna i lišena svoje duboke egzistencijalne dimenzije.

Zemljopis koji usmjeruje odnos mladih prema prostoru nije neki mitski zemljopis nego isključivo fizički i političko-ekonomski.

To zajedno s nestajanjem povijesti iz sjećanja proizvodi isključivanje iz zemljopisnih mjesta, pa prema tome i iz humaniziranog prostora, one vremenske sastavnice koja tvori smisao čovjekova postojanja u svijetu.

Ne-mjesta, o kojima smo već govorili, ujedno su i posljedica gubitka povijesnoga odnosno mitsko/legendarnog sjećanja. To je posljedica koja se istovremeno pojavljuje i kao uzrok unutar retroaktivnog kružnog oblika koji nastoji učiniti postojanim i nepovratnim onaj oblik sekularizacije prostora koji postoji u društvenoj i kulturalnoj stvarnosti u kojoj žive mladi.

Toj kulturalnoj homogenizaciji i sekularizaciji zemljopisnih mjesta znatno doprinose suvremeni mediji.

Dovoljno je prisjetiti se, osim naširoko poznatih učinaka televizije, onih učinaka koje izazivaju bajke u crtanim i ostalim filmovima te stripovi koji su prošireni po čitavom svijetu.

Pa ipak, unatoč tim učincima kod manjeg dijela mladih preostaje ukorjenjenje u mjesto, pa prema tome i u povijesno i mitsko sjećanje.

Ta činjenica dopušta da se ustvrdi kako kriza vremenite stvarnosti još nije riješena. Stoga je moguća vremenitost u kojoj povijest još nije nestala. Sadašnjost u njoj može tražiti svoje korijene u pripovijedanju koje se odvija u ograničenom vremenu u kojem se izgovara ljudski život na zemlji.

Pa ipak, da bi se to dogodilo, nužan je odgojni angažman koji će mladima pomoći da svoj hod u vremenu smjeste unutar povijesti koja može postati temelj za traženje tajne smisla života u budućnosti koja je uvijek otvorena njihovoj sadašnjosti.

Sadašnjost

Nerješavanje krize vremenite stvarnosti izraženo je u poimanju vremena koje mla-

di i adolescenti očituju u iznošenju svojih životnih priča.

Za većinu njih vrijeme koje obuhvaća njihov život sastavljeno je od spleta u kojem se isprepliće više vremena i u kojem je protjecanje vremena shvaćeno kao nešto nepravilno i isprekidano.

Razna vremena njihovoga života za jedan dio mladih oblikuju rijeku promjena u koju se osjećaju uključeni.

To poimanje promjene kod priličnog broja mladih ne proizvodi osjećaj nemoći budući da su uvjereni da mogu upravljati svojom svakodnevnom plovidbom u toj rijeci vremena pomoću stroge organizacije vremena svoga života.

Postoji i određena manjina koja naprotiv ima osjećaj nemoći i prepušta se pasivno struji vremena u onoj dimenziji koju smo definirali kao »društvenu vremenitost«, poimanje društvenog vremena kao nešto što prisiljava i što nameće ritmove i aktivnosti vlastitoga života.

Shvaćanje da smo uronjeni u rijeku vremena kod znatne manjine mladih izaziva osjećaj tjeskobe ili nelagode koja izražava njihov naslijedeni strah da su nešto nestalno što izranja ni iz čega i što se brzo vraća u ništavilo.

Tu manjinu prati snažna većina koja sebi redovito stvara prostore, mala svetišta vremena, u kojima traži dublji odnos s vlastitom unutaronošću pomoću meditacije, razmišljanja o sebi i svom životu, a u nekim slučajevima i pomoću molitve.

Kao što se vidi, življenje vremena kod mladih i adolescenata vrlo je složeno.

I što se tiče življenja sadašnjeg vremena postoji ona dihotomija koja je već zabilježena u prošlosti i budućnosti, koja ukazuje na postojanje krize vremenitosti kod novih generacija.

Ta je kriza međutim daleko od rješavanja pomoću bijega u vremenitu stvarnost,

koja unatoč svim preoblikovanjima druge modernosti, ostaje karakteristična i specifična vremenitost ljudskoga bića uronjenog u svijest i u traženje smisla života.

Iako je traženje smisla života ovog naraštaja mladih često snažno ograničeno na područje osobnoga i subjektivnoga te se ostvaruje u slabim oblicima, ipak nije ispravno tvrditi da ne postoji.

U krizi vremenitosti koja zahvaća svijet mladih postoje i znakovi nade i razvojnih mogućnosti koje ovaj naraštaj može ponuditi povijesti u kojoj živi.

Na odraslima je da poslušaju znakove i učine da se oni rascvatu oblikujući gotov razgovor.

Izmjenjivost izbora i rizik

Slaboj okrenutosti prema stvaranju projekta koja se očituje kod mladih s obzirom na budućnost valja pribrojiti i težnju mladih, koja se očituje u novijim istraživanjima, da kao nešto reverzibilno žive izbore, među kojima su i oni koji su povezani s rizičnim ili destruktivnim ponašanjem.

Ta činjenica proizlazi iz posljednjih istraživanja IARD-a koja pokazuje da prilično velik broj mladih prihvaća rizik u sadašnjosti koji bi se mogao negativno odraziti na njihov budući život.

Riječ je o rizicima koji se odnose na zdravlje pa sve do onih koji se odnose na upravljanje automobilom ili motorom u pijanom stanju.

Valja reći da se prihvaćanje rizika kod mladih odvija unutar društvene kulture koja je, kao što se vidjelo, snažno obilježena krizom budućnosti koja je oslabila razumsko djelovanje u sadašnjosti i proširila rizična obećanja.

Opasnost, mogućnost da se neko djelo pokaže štetnim ili čak destruktivnim za osobu, postala je čimbenikom koji umjesto da odvraća od toga čina postaje snažnim elementom koji na nj privlači.

Što se tiče adolescenata, takva su ponašanja često eksperimentiranja da se odvoje od situacije u kojoj roditelji upravljaju njihovim životom te izadu iz zaštićenog gnijezda djetinjne ovisnosti i iz okruženja koje je obitelj ustrojilo i zaštitilo.

To traženje autonomije pomoću rizičnih i prijestupničkih iskustava izlaže adolescente koji ih doživljavaju mogućim negativnim posljedicama koje proizlaze iz vlastitog ponašanja, kao što su npr. prometne nesreće, neželjena trudnoća, spolno prenosive bolesti, zloraba opojnih sredstava koja u nekim slučajevima znače stvarni ulazak u ovisnost o drogi.

Epidemiološka istraživanja pokazuju da su adolescenti više od odraslih uključeni u izrazito rizična ponašanja.

Valja se prisjetiti da u današnjoj društvenoj kulturi rizična ponašanja često imaju ulogu istinskih inicijacijskih obreda pomoću kojih adolescenti nastoje zadobiti društveno priznanje svog ulaska u svijet odraslih.

Ti inicijacijski obredi nisu međutim društveno prihvaćeni i priznati, nego ih se naprotiv često smatra prećacima na putu od dječje ovisnosti prema odrasloj autonomiji.

U svakom slučaju ta ponašanja adolescentu dopuštaju da iskuša vlastite vještine i sposobnosti, da konkretizira razine autonomije i postignute kontrole te da iskustveno doživi nove i raznolike stilove ponašanja.

S tog gledišta rizična ponašanja danas se smatraju »normalnima«, jer služe postizanju osobnog identiteta, autonomije i zrelosti.

Rizična ponašanja u ovoj su društvenoj kulturi osim toga funkcionalna za onoga tko želi napredovati u životu.

Nažalost, postoji negativna strana u istraživanju rizika, a to je tzv. »neopravdani optimizam«, zbog kojega adolescent često podcjenjuje rizik te se izlaže većoj vjerojatnosti da ostvari neželjene posljedice. Te

posljedice nisu dio adolescentova osobnog iskustva i ne shvaćaju se kao nešto što je izvan njegovih mogućnosti kontrole i pripadaju u snažne društvene stereotipe. To, između ostaloga, izaziva značajno smanjenje tjeskobe koja je povezana s negativnim posljedicama ponašanja te prema tome omogućuje i spašavanje njegova samopoštovanja.

Posljedica toga neopravdanog optimizma jest da iščekivanje koristi koje proizlaze iz rizičnog ponašanja nadilazi prepreku koju predstavlja vrednovanje mogućih negativnih posljedica vlastitog djelovanja.

Ako se tome nadoda osjećaj nepovredivosti koji proizlazi iz adolescentnog egocentrizma i »traženja uzbuđenja« (sensation seeking), što se može definirati kao stalna potreba za iskustvenim doživljavanjem raznih novih i složenih osjećaja, shvaća se kako adolescenti prihvaćaju rizik bez odgovarajućeg vrednovanja mogućih negativnih posljedica za vlastitu biopsihičku cjelovitost.

To znači da se rizično ponašanje ne može smatrati inicijacijskim obredom, jer mu nedostaje nužno vrednovanje rizika pa prema tome i sposobnost za relativno sigurno sučeljavanje s kušnjama, iako se za vrijeme njihovoga izvođenja doživljava strah, osjećaj odijeljenosti i osame.

Ta situacija je nov izazov za odgoj. Valja iznova izgraditi inicijacijske puteve i obrede prijelaza koji su društveno priznati i opravdani te potvrđuju izlazak iz djetinjne ovisnosti i ulazak u društvo odraslih.

Valja zatim voditi računa o tome da u aktualnoj društvenoj kulturi postoji jaka sklonost adolescenata i mladih prema riziku poradi gubitka pravocrtnog i jednosmjernog pojma povijesnoga vremena, zbog poimanja izmjenjivosti vremena. To se poimanje očituje tako što mnogi mladi smatraju da se iz svakoga njihova izbora, koliko god on bio zahtjevan ili rizičan, mogu uvijek ili gotovo uvijek vratiti natrag i

ponovno krenuti u nekom drugom pravcu. To mladima koji žive izmjenjivost izbora omogućuje da sebi ništa ne uskrate, pa niti ono što se smatra prekršajem, jer su uvjereni da je ionako riječ o izboru iz kojega se moguće vratiti natrag.

Nažalost, u mnogim egzistencijalnim situacijama izmjenjivost je samo djelomična i relativna ili je pak vrlo teška. To je npr. slučaj s konzumiranjem opojnih tvari ili psihotropika uslijed čega se mnogi mladi zatvaraju u destruktivnost ovisnosti u koju su ušli zavaravajući se da će iz nje moći izaći kad god to budu htjeli.

Ideologiju izmjenjivosti izbora stoga treba smatrati vrlo opasnom, budući da su mladi u toj povijesnoj fazi snažno izloženi zlorabi alkohola i droga. U značajnog broja mladih dozrijeva poimanje o dopustivosti konzumiranja tzv. lakih droga koje vrlo često uopće nisu lake, odnosno za neke mlade ljude predstavljaju uvod u konzumiranje teških droga.

Virtualni susret s drugim

Ako se u društvenoj kulturi druge modernosti pojavljuje par virtualni identitet/drugotnost, jednako tako postoje znakovi koji ukazuju da se među mladima odvija proces ponovnog usvajanja drugotnosti koji će, iako se zasad odvija samo unutar svakodnevnog svijeta u kojemu žive, ipak moći dovesti do otkrivanja autentične drugotnosti.

U vezi s time valja ukazati na postojanje manjeg dijela mladih koji su u središte svoga života stavili skup vrednota koje je moguće označiti kao *solidarnu drugotnost*, a koja se sastoji od vrednota kao što su: jednakost tj. postojanje jednakih mogućnosti za sve, društvena pravda, koju se shvaća kao zaštitu najslabijih, spremnost na pomaganje promičući blagostanje drugih, odgovornost, tako da netko nekoga smatra

osobom dostojnom povjerenja, unutarnji sklad, poštivanje samoga sebe, sloboda misli i djelovanja, mentalno otvaranje i tolerancija, negativan odnos svih tih vrednota prema vrednotama društvene moći i materijalnog bogatstva.

Taj vrijednosni skup je važan jer označava postojanje sustava vrednota koji je, kao što je već spomenuto, moguće pripisati kategoriji *drugotnosti*, a to je stvarni etički temelj koji može iznutra restrukturirati sveukupan sustav vrijednosti društvene kulture, vraćajući mu onu hijerarhiju koja je nestala zbog složenosti pri čemu su etički izbori mnogih mladih zarobljeni u tjeskobne granice vlastitih subjektivnih potreba i želja.

Drugotnost je naime u stanju povratiti subjektu sučeljavanje s onima drugima što je bitno za ostvarivanje manje narcističke etičnosti.

Transformacijska mogućnost društvene kulture koju taj skup vrednota može izazvati konkretan je temelj za nadu.

PRETJERANO⁹

Skлонost mladih prema riziku i nekim oblicima pretjerivanja proizlazi iz činjenice da oni često nejasno smatraju da rizik i pretjerivanje u društvenom i osobnom životu ima važnu ulogu.

Prvo pretjerivanje bi bilo čimbenik promjene koji omogućuje nadilaženje starih i otkrivanje novih granica, uz ponovno definiranje osobnog i kolektivnog ponašanja usvajajući, ograničeno ili korjenito, nov način postojanja. Ta je promjena međutim uvijek otvorena i u smislu napredovanja i u smislu nazadovanja te uvijek predstavlja rizik, koji se umanjuje time što bi se, prema mišljenju tih istih mladih ljudi, kad bi se pre-

⁹ U ovom dijelu se nadovezujemo na istraživanje koje je objavljeno u knjizi: M. POLLO, *Eccessivamente*, Franco Angeli, Milano, 2002.

tjeralo, iznova pojavile vrednote i pravila usvojeni u procesima socijalizacije i odgoja.

Druga uloga pretjerivanja je, prema mladima, u tome da je ono neka vrsta znaka postojanja oblika tjeskobe u društvenom životu.

Mnogo zanimljivija i raščlanjenija je treća uloga pretjerivanja koju se uočava. Prema ovom shvaćanju, smatra se da bi pretjerivanje dopustilo uvođenje novih pravila ili ponovno potvrđivanje starih pravila u društvenoj svakodnevici.

Napokon, posljednja uloga pretjerivanja koje opisuju mladi jest osloboditeljska uloga ili bolje rečeno pretjerivanje kao obred koji slavi oslobođenje u situaciji koju se živi kao prinudnu i/ili nasilnu.

Na kraju valja istaknuti da mladi uočavaju obilježja pretjerivanja koja se jasno očituju u klasičnom poimanju dijalektike ograničen-neograničen.

Življenje pretjerivanja

Mladi shvaćaju društvo u kojemu žive kao društvo pretjerivanja.

Ali ne samo to. Svoj život shvaćaju kao život koji se živi na rubu pretjerivanja.

Prvi skup pretjerivanja, koji se može uočiti iz primjera društvenih pretjerivanja na koje su mladi ukazali, odnosi se na prometejski pokušaj kontroliranja života i ljudskoga tijela u današnjoj društvenoj kulturi, a izražava se u prakticiranju abortusa i eutanazije, u biotehnologiji i manipuliranju prirodom općenito, u prakticiranju dopinga i uzimanju droge te u traženju nemoguće vječne mladosti.

Drugo, mnogo proširenije pretjerivanje odnosi se na dimenzije društvenoga života koje s jedne strane proizvode anonimnost, a s druge oblike egzibicionizma kako bi se pokušalo pobjeći od njih, pri čemu odnosi među osobama postaju sve virtualniji, a identitet se često svodi na sliku o sebi.

Sve se to događa unutar sve većeg društvenog konformizma u kojemu to isto pokoračenje često nije ništa drugo nego pogrešno traženje pomoći.

Drugi skup se odnosi na neke vrednote ekonomsko-društvenoga života, u kojima se uz konzumerizam, ogorčeno traženje uspjeha, karijerizam i potragu za lakom zaradom, pojavljuju i globalizacija, višak i manjak informacija, imitiranje japanskog načina proizvodnje i potrošnje, sve veće naoružanje, nezaposlenost i rad maloljetnika.

Osim te korjenite kritike nekih temeljnih vrednota današnje društvene kulture, mladi su se sučelili s opisom svojih osobnih pretjerivanja, koja se očituju u području ovisnosti, osobnog obilježja i životnih stilova.

Ovisnosti koje neki mladi žive brojnije su od ovisnosti adolescenata, a odnose se na alkohol i droge, hranu, telematičku komunikaciju, sportsko navijanje, brzinu, automobil, posao, videoigre i videopoker.

Popis osobnih karakternih pretjerivanja pokazuje da kod tih mladih postoji skrivena sposobnost introspekcije i poimanja vlastitih ograničenja.

Među pretjerivanjima koja se odnose na stil života pojavljuju se neka zanimljiva. Tako mladi spominju gubitak smisla za vlastiti rad koji je sveden na robu, raspadanje društveno-vremenitih ritmova, poteškoću proživljavanja žalosti, pretjeranu potrošnju i poteškoću da se živi dimenzija zahvalnosti i dara u društvenom životu.

Čini se da su ta posljednja pretjerivanja više posljedica društvenog života negoli slobodnog i autonomnog izbora mladih.

Granice i pravila

Kod većine mladih jasno se pojavljuje svijest da je u ljudskom životu nužna granica, ali da ona istovremeno može biti pravedna i nepravredna. Svaka granica shvaća

se naime kao nešto relativno, jer se očituje u posebnosti pojedinačnih, društvenih i povijesnih situacija, a obilježena je vrednotama društvene kulture te mnoštvom drugih čimbenika.

Pa ipak, među mladima postoji svijest da ni odgoj ni građanski život nisu bez granice. I samo blagostanje ljudskoga organizma ovisi o postojanju granica.

Granicu se gotovo uvijek promatra kao istoznačnicu za propis i pravilo.

Osim ograničenja koja su izvan osobe, kao što su društveni propisi i pravila, mladi uočavaju i osobna ograničenja, a to su stvarne mogućnosti i sposobnosti vlastitog organizma i vlastite osobnosti.

Često se međutim očituje neka vrsta nemoći s obzirom na sposobnost djelotvornog upravljanja vlastitim osobnim ograničenjima. Ta nemoć osobi stvara poteškoće i u radu i u međuljudskim odnosima. Među ostalim, mladi u pretjerivanju pronalaze način za istraživanje i pomicanje vlastitih osobnih granica, povećavajući tako mogućnosti koje su im na raspolaganju za ostvarivanje vlastitog projekta života.

Zanimljivo je mišljenje mladih da im i društveni propisi i pravila kao i osobni propisi i pravila jamče osobnu slobodu. To pokazuje da je konotacija značenja propisa i pravila pozitivna.

Ograničenjima odnosno pravilima i propisima priznaje se uloga obrane od instinktivne moći koja često može biti destruktivna ili u najmanju ruku neprikladna za podržavanje društvenog i osobnog života pojedinca. Ograničenja stoga osobama pomažu da se izgrade prema etički i egzistencijalno razvijenom projektu.

Primjer koji mladi često upotrebljavaju da bi istaknuli društvenu ulogu pravila jest igra. Društveni se život promatra kao neka igra koju se međutim ne igra pomoću čvrstih pravila tradicionalnih igara nego

pomoću fleksibilnih pravila koja se mogu razvijati, prilagođujući se složenosti situacija i prateći promjene u društva.

Prema tome, pravila – ako se neprekidno razvijaju i prilagođuju društvenim i kulturnim promjenama – omogućuju društveni suživot i jamče slobodu osoba upravo stoga što je ograničavaju.

Mladi jednako tako snažno ističu formativnu ulogu pravila, zbog čega bi djecu trebalo navikavati da svoje ponašanje upravljaju pomoću jasnih i točnih pravila počevši od onih koja se odnose na prehranu.

To bi među ostalim poslužilo i za promicanje raznih prijelaza pomoću kojih se odvija rast. Prijelaz iz jedne faze razvoja u drugu zahtijevao bi, prema tom gledištu, sposobnost djelovanja prema pravilima koja su specifična za pojedinu dob.

Na kraju se može se ustvrditi da mladi, posebno oni koji već rade, očituju proširenu razinu prihvaćanja pravila, propisa i ograničenja društva u kojemu žive. Drugim riječima, mladi izražavaju potpuno poštivanje zakonitosti, bilo one koju tvore državni zakoni, bilo one koja se sastoji od nepisanog etičkog kodeksa društvene kulture. Priznaje se međutim da je ovaj posljednji mnogo više vezan uz subjektivnost osoba te je prema tome mnogo manje normativan.

Kao što se vidi, među mladima, s onu stranu društvenih stereotipa, postoji određeno dijalektičko viđenje pretjerivanja/granice koja je u stanju pozitivno razriješiti krizu ograničenja današnje društvene kulture.

RELIGIOZNO ISKUSTVO¹⁰

Rezultati kvalitativnih istraživanja pokazuju kako velika većina adolescenata i

¹⁰ Ovaj dio je razraden prema istraživanjima objavljenima u: M. POLLO, *Il volto giovane della ricerca di Dio*, Piemme, Casale Monferrato, 2002.

mladih religiozno iskustvo u potpunosti smješta u granice subjektivnog življenja.

Čini se da taj podatak potvrđuje pretežnost emocionalne dimenzije u religioznom iskustvu, što svakako valja tumačiti kao reakciju na suhoparnost pozitivizma, koji se izražava u ponovnom otkriću znanja pomoću subjektivnog življenja.

Doista, »sigurnostima koje se polako usvajaju i koje zahtijevaju dugo traženje ideja, nauka i svetih tekstova drage se volje suprotstavlja znanje proizašlo iz osobno doživljenog iskustva. 'Bog postoji, ja sam ga sreo' vječna je tvrdnja neposrednog iskustva, koja je tek formulirana, ali je izvor apsolutne sigurnosti.«¹¹

Vjera u Boga i u Isusa

Kao što ćemo podrobnije objasniti u shemi na kraju članka, među mladim Talijanima postoji visok postotak onih koji vjeruju u Boga. Ima ih oko 82%. Od toga broja 75% pripada katoličkoj vjeri, 1% drugim kršćanskim vjerama, a preostalih 6% drugim vjerama. Ateista je 11%, a agnostika 6%. To znači da problem aktualne povijesne faze nije problem vjere u postojanje najvišega bića, Boga, nego način mišljenja i življenja te vjere.

Idući dalje od statističkog podatka, primjećuje se da se među mladim Talijanima, premda izjavljuju da su katolici, pojavljuju različiti načini vjerovanja u Boga i u Isusa.

Što se tiče vjerovanja u Boga, primjećuje se da kod većine mladih koji su najdalji od Crkve postoji ili vjerovanje koje ima jasno sinkretističko obilježje (tako što dobar dio njih smatra da se isti Bog očituje na razne načine i u raznim oblicima u raznim religijama) ili je to vjerovanje koje Boga jednostavno poistovjećuje s nekom nadnaravnom i neosobnom silom koja nema obilježja dobrote ili milosrđa nego samo obilježja svemoći i sveprisutnosti. Jedan

oblik tog vjerovanja je onaj koji Boga zamisla kao unutarnju snagu koju čovjek ima i koja se očituje u osjećajima ljubavi i prijateljstva. Može se reći da se kod mladih i adolescenata koji nisu članovi crkvenih skupina i udruga jasno očituju obilježja koja su tipična za tzv. »religiju po izboru«.

Među tim »dalekim« mladima postoji i manjina koja izražava autentično kršćansko vjerovanje, a koju većim dijelom čine djevojke. Pripadnost kršćanskoj vjeri kod tih se mladih može uočiti u njihovom vjerovanju u Presveto Trojstvo i, dakle, u Isusu. U vjeri u Isusa može se pročitati značajna promjena s obzirom na nekoliko prethodnih godina kad se primjećivalo svojevrtni nedostatak Isusa i Duha Svetoga u vjeri mladih.

Među mladima koji su najbliži Crkvi odnosno među onima koji sudjeluju u crkvenim skupinama i udrugama, proširena je vjera u osobnoga Boga koji postoji u njihovom životu i koji se u povijesti objavio po Isusu. Valja naglasiti da to vjerovanje puno jasnije izražavaju djevojke nego mladići. Može se reći da među mladima Isus ima apsolutno središnju ulogu u njihovom religioznom iskustvu. To predstavlja zaokret težnji s obzirom na nedavnu prošlost kojoj sigurno nisu strani svjetski dani mladih i kateheze Ivana Pavla Drugog.

Produbljujući razgovor oko vjere u Isusa, primjećuje se da su društvena kultura i njezin virtualni svijet još utjecajniiji, a u nekim slučajevima imaju i razarajuće djelovanje, posebice među muškim adolescentima koji su najudaljeniji od Crkve. Među njima prevladava uvjerenje da je Isus bio velik karizmatik, prorok, velik revolucionar, ali uvijek i u svakom slučaju samo čovjek.

¹¹ M. MESLIN, »L'esperienza religiosa«, u: F. LENOIR – Y. T. MASQUELIER, *La religione. Vol. VI: I temi*, UTET, Torino, 2001, str. 166.

Na temelju analize adolescentskih predodžbi o Isusu vrlo se jasno uočavaju tri.

Kao prvo, čini se da se slika o Isusu kao jedinorođenome sinu Božjemu postupno ograničuje na adolescente koji su bliže i postojanije povezani s Crkvom. To znači da Isusov spomen više nije proširen u društvenom pripočavanju, nego jedino u pripočavanju unutar crkvene zajednice ili u pripočavanju koje izlazi iz crkvene zajednice. Dok se sve do prije nekoliko godina određena kršćanska religiozna socijalizacija mogla dogoditi i unutar odnosa/pripočavanja svakodnevnoga društvenog života, danas se to može dogoditi samo unutar dijela društva koje tvori kršćanska zajednica.

Drugo promišljanje ističe kako ili ne postoje ili su neprikladni kateheza i pripočavanje o Trojstvu, imajući na umu zbrku i neobičnosti koje označavaju neka poimanja o njemu.

Treće promišljanje ima pozitivno obilježje jer pokazuje kako u odnosu na nekoliko godina unatrag u iskustvu vjere adolescenata i mladih koji su blizu Crkvi Isus u većoj mjeri zauzima središnje mjesto.

Nakon razdoblja prividne pomrčine, čini se da vjera i odnos prema Isusu ponovno obilježavaju religiozno iskustvo adolescenata i mladih koji žive unutar crkvene zajednice.

Vjera u Boga stvoritelja

Analizirajući vjeru u Boga stvoritelja svemira i života, primjećuje se da je ona manja od općenite vjere u Boga. To znači da postoje adolescenti i mladi koji vjeruju u Boga, ali ne vjeruju da je on Stvoritelj.

Osim toga, valja podsjetiti da dio onih koji vjeruju da je Bog njihov stvoritelj, ne priznaje nikakvu ovisnost i povezanost s Bogom, među ostalim i stoga što u njemu ne uočava nikakvo zastrašujuće obilježje, nego gotovo isključivo dobrotivost i sposobnost shvaćanja i praštanja.

I u ovom se slučaju mogu zamijetiti znakovi modernističke kulture koja naglašava samostalnost, samodostatnost i slobodu subjekta te prema tome sposobnost na gotovo potpuno samoodređenje vlastitog života.

Odnos prema Bogu

Razlika između mladih koji su bliži Crkvi i onih koji su daleko od nje uočava se u načinu njihovog življenja odnosa prema Bogu. Ako je istina da ogromna većina adolescenata i mladih ima neki oblik odnosa prema Bogu, jednako je tako istina da svi mladi koji su udaljeniji od Crkve imaju osobni i samotnički odnos prema Bogu. Taj je odnos prilično isprekidan i, nadasve, izvan tradicionalnih oblika liturgije i crkvene zajedničarske molitve.

I u odnosu prema Isusu primjećuje se velika razlika između mladih koji su blizu i onih koji su daleko. Doista, među mladima većina onih koji su daleko nema nikakav odnos prema Isusu, nego samo odnos prema Bogu.

Među mladima koji su blizu situacija je potpuno drugačija. Oni pokazuju da u njihovom životu postoji vrlo živ i jak odnos prema Isusu. Taj se odnos smatra neophodnim za usmjeravanje i upravljanje smislom vlastitoga života, za davanje nade i za nadvladavanje poteškoća, neuspjeha i promašaja koji obilježavaju vlastiti život.

Valja napokon reći da se i kod mladih koji su blizu kao i kod onih koji su daleko religiozna praksa gotovo u potpunosti poistovjećuje sa sudjelovanjem u euharistijskom slavlju.

Važnost religije

Analiza važnosti koju religija konkretno ima u životu mladih vrlo je složena, budući da ne zahvaća samo blizinu ili udaljenost od Crkve nego i dob. Doista, čini se

da je religija važnija kod mladih nego kod adolescenata i, naravno, kod onih koji su blizu u odnosu na one koji su daleko.

Za većinu *adolescenata* religiozna dimenzija znači vrlo malo ili ništa u njihovom životu. Valja reći da u toj većini nisu samo oni koji su daleko nego i značajan broj onih koji su blizu. Ovi posljednji dijele se u tri skupine: oni za koje je religija važna samo kad su u crkvenoj skupini, oni koji religiju stavljaju poslije zahtjeva svog osobnog života i napokon oni koji idu izmjeničnim putem i za koje je religija ponekad važna, a ponekad to nije.

U sva tri slučaja moguće je uočiti učinke modernosti koja, s jedne strane, ostvaruje prevrednovanje subjekta, a s druge strane nadalje usitnjuju iskustvo života osoba u brojne dijelove koji su relativno samostalni jedni od drugih.

Manjina, koju – osim većine adolescenata koji pripadaju crkvenim skupinama ili udrugama – tvori i manjina onih koji su daleko, daje važnu ulogu religioznoj dimenziji u vlastitom životu zbog dva različita razloga. Prvi, psihološki, je u uvjerenju da religiozno iskustvo pozitivno utječe na njihov osobni ljudski i duhovni rast, dok drugi, egzistencijalni, ističe činjenicu da religija njihov život ispunjava onim smislom koji inače ne bi imao. Bez obzira na to, očito je da adolescenti religiju u svakom slučaju osjećaju kao prisutnost Boga koji podržava život. Riječ je uvijek o relativnoj važnosti za osobni, unutarnji život subjekta, koji se gotovo uvijek iscrpljuje na pragu osobnih ili društvenih životnih izbora. Za većinu adolescenata religiozna dimenzija života ostaje zatvorena u područje intimnog, osobnog života i ne odražava se na osobni i relacijski život osoba.

To je skrivena vjera koja samo neizravno postaje život. Štoviše, kad to zahtjevi društvenog života traže, mogu se izdati

religiozna načela da bi se bilo onakvim kako to traže okolnosti odnosa tog trenutka.

Tipičan etički policentrizam koji vodi prema individualizmu te faze druge modernosti očituje se ovdje posve jasno. Čini se da se perspektiva Kraljevstva raspršila unutar religioznosti koja nije utjelovljena u životu.

Prelazeći od adolescenata na *mlade*, primjećuje se mnogo šire nego kod adolescenata priznavanje važnosti religije u osobnom životu. Među tim mladima u velikoj se mjeri zamjećuju tri različita stava o religioznoj dimenziji postojanja.

Prvu skupinu čine mladi za koje religija nema nikakvu važnost za njihov život jer izjavljuju da ne vjeruju.

Drugu skupinu sačinjavaju mladi koji religiji ne priznaju važnost za njihov osobni život, ali priznaju važnost na društvenoj i političkoj razini.

Treću skupinu tvore oni za koje religija ima konkretnu važnost u njihovom osobnom životu. Razloge te važnosti valja tražiti u vrijednosnim usmjerenjima, u načelima koje ona nudi i koja prema tome omogućuju usmjeravanje egzistencijalnog puta mladih.

Zanimljivo je kako između djevojaka, pa i onih koje su daleke, postoji gotovo jednodušno priznavanje da je religija važna za njihov život. Razlika između muškaraca i žena u toj povijesnoj fazi vrlo je naglašena. Između ostaloga, kao podršku svom ponašanju, djevojke izražavaju vrlo duboka i raščlanjena razmišljanja, koja su kvalitativno viša od onih koja izražavaju njihovi muški vršnjaci.

Prelazeći s dalekih mladih na one koji su blizu, primjećuje se gotovo jedinstveno priznavanje važnosti religije za osobni život. Međutim, i ovdje postoji neka razlika između mladića i djevojaka. Za mladiće se među razlozima koji utemeljuju to prizna-

vanje nalazi i tvrdnja da religija povezuje sve dijelove u kojima se odvija život neke osobe, te prema tome utječe na osobni i društveni izbor i djelovanje vjernika, nudeći mu i nadu, iako je kojiput nemoguće potpuno shvatiti vlastito religiozno iskustvo, koje ima sjaj misterija ili nečitljivosti.

Kod djevojaka, s obzirom na mladiće, postoji veće raščlanjivanje razloga koji se navode u korist potvrde važnosti religije za njihov život. Prvi razlog odnosi se na činjenicu da je religija temelj osobnog i društvenog djelovanja, ono što ga usmjeruje i podržava. Drugi razlog je priznavanje da je religija, prije svega, odnos s Bogom i s Isusom, pa prema tome i iskustvo vjere više nego skup prakticiranja i obreda. Ona je i sklonište u kojemu se može obnoviti, pronaći utjeha i biti osposobljen za sučeljavanje s poteškoćama, neuspjesima i patnjama svakodnevnoga života.

Treći je razlog napokon osjećanje religije kao puta prema Bogu, puta osobnog rasta na ljudskoj i duhovnoj razini, pa se prema tome religija smatra bitnim dijelom ljudskog postojanja.

Crkvena pripadnost

Što se tiče osjećaja crkvene pripadnosti, postoje velike razlike između muških i ženskih ispitanika i, naravno, između onih koji pripadaju nekoj crkvenoj skupini/udruzi i ostalih adolescenata i mladih.

Doista, velika većina muških adolescenata i mladića koji ne pripadaju nekoj skupini ili crkvenoj udruzi izjavljuje da se ne osjeća pripadnicima Katoličke crkve. Među djevojkama je obrnuto, većina ih se osjeća dijelom Crkve.

Među mladima koji pripadaju crkvenim skupinama i udrugama primjećuje se osjećaj pripadnosti Crkvi koji se očituje u tri različita oblika.

Prvi je osjećaj koji se može definirati kao snažna pripadnost koju mladi smatra-

ju temeljnim elementom ne samo svoje vjere nego i svog osobnog života.

To je osjećaj u kojem ima i entuzijazma, radosti, ponosa i vjernosti.

Drugi je osjećaj koji se može opisati kao kritička pripadnost. Mladi s tim osjećajem crkvene pripadnosti često ne sudjeluju ni u jednom obliku organizacije i ni u jednom vidu crkvenoga života, možda stoga što se osjećaju udaljenima od života osoba iz stvarnog svijeta. Unatoč tome izabrali su, odlučnim činom vjere, da budu unutar nje.

Treći osjećaj je onaj koji se može paradoksalno definirati kao pripadnost bez pripadnosti. Taj stav prema Crkvi izražava onaj tko se ne osjeća pripadnikom Crkve, ali ne može bez sudjelovanja u životu crkvene zajednice kako bi mogao sudjelovati u euharistijskom slavlju.

U vezi s time valja istaknuti kako biti članom crkvene skupine i udruge uvijek ne jamči snažan osjećaj crkvene pripadnosti, budući da se neki slučajevi pripadnosti očituju samo s obzirom na pokret, udrugu ili skupinu.

Etičko iskustvo

Istraživanje etičkog iskustva adolescenata i mladih može se provesti oko tri žarišta.

Prvo je žarište življenje osjećaja krivnje, drugo spolnosti, a treće poimanje granice vlastite slobode.

Življenje osjećaja krivnje

Među adolescentima i mladima može se uočiti kako mladići snažno i tjeskobnije žive osjećaj krivnje, posebice oni koji ne pripadaju crkvenim skupinama i udrugama.

Među pripadnicima crkvenih skupina i udruga iskustvo krivnje je naprotiv manje intenzivno i dramatično.

Ta važna činjenica pokazuje da je ovih godina došlo do značajne promjene u katehezi s obzirom na krivnju pa prema tome i s obzirom na grijeh, zbog čega oni koji

snažnije žive crkvenu pripadnost doživljavaju manji osjećaj grešnosti od onih koji slabije žive svoju crkvenu pripadnost.

Zbog toga za adolescente koji su daleko religija uopće nije važna za olakšavanje ili otežavanje osjećaja krivnje, a za one koji su blizu religija ima važnu ulogu u njegovom nadvladavanju.

Kod djevojaka naprotiv religiozno iskustvo ima mnogo rubnije mjesto u nadilaženju osjećaja krivnje, među ostalim i stoga što taj osjećaj izaziva duboko neraspoloženje, posebice kad je rezultat ponašanja koje izdaje neku njihovu nakanu, jer se često griješi unatoč spoznaji da se radi nešto zlo, nešto što je protivno Božjoj volji i ljubavi.

Prelazeći od adolescenata na mlade, postojeći odnos između življenja osjećaja krivnje i religije duboko se mijenja. Među mladima koji su daleko javljaju se *četiri različite vrste iskustava*.

Prva vrsta iskustva, koju živi manjina, jest iskustvo u kojemu religioznost uvećava osjećaj krivnje, čineći ga još tjeskobnijim.

Druga vrsta iskustva je ona u kojoj religioznost različito utječe na doživljaj grijeha, jer ga u nekim okolnostima čini težim, a u drugima ga olakšava.

U trećoj vrsti iskustva, koja je i najraširenija, religiozna vjera u Boga koji je milosrdni otac olakšava osjećaj krivnje pomažući da ga se nadide.

Četvrta vrsta iskustva, koja postoji kod vrlo malog broja ispitanika, pretpostavlja potpunu neovisnost između osjećaja krivnje i religioznog iskustva.

Kao što se to već dogodilo kod adolescenata, mladi koji su dio crkvenih skupina i udruga pokazuju manje tjeskoban odnos prema krivnji jer je za većinu njihovo religiozno iskustvo odlučujuća pomoć u vedrom prihvaćanju i nadvladavanju osjećaja krivnje.

Postoji barem pet načina pomoću kojih se *nadilazi osjećaj krivnje*.

Prvi način temelji se na dvostrukom djelovanju religioznog iskustva. Ono s jedne strane mlade čini svjesnijima tako što ističu vlastite krivnje, a s druge strane, pomoću ispovijedi i vjere u Božju ljubav, pomaže mladima da nadvladaju vlastiti osjećaj krivnje.

Drugi način, koji bismo mogli nazvati nemotivacijskim, jest jednostavno iskustvo nadilaženja osjećaja krivnje što ga religija olakšava, a da osobe i ne znaju pravo kako i zašto se to događa.

Treći način je klasični način nadvladavanja osjećaja krivnje zahvaljujući sakramentu pomirenja.

Četvrti način je plod vjere u Boga koji čovjeka ljubi i prihvaća ga onakvim kakav jest, sa svim njegovim slabostima i vrlinama. To mladima pomaže da prihvate vlastitu ljudsku ograničenost. Prihvaćanje vlastite slabosti postaje tako put za otkrivanje vlastite snage i za izgradnju autentičnoga ja.

Peti način je put ljubavi, tj. postupak u kojemu se pomoću djela očituje vlastita ljubav prema životu, prema drugima i prema Bogu. Krivnja se ne nadilazi pomoću unutarnjeg mrtvljenja, nego čineći ono što je Isus zapovjedio da se čini.

Življenje spolnosti

Oko tog vida njihovoga života kod adolescenata se ne pojavljuju značajne razlike između većine onih koji su blizu, tj. između pripadnika crkvenih skupina i udruga, i takozvanih dalekih. Doista, postoji samo manji dio adolescenata pripadnika, posebice djevojaka, koje idu u suprotnom pravcu od onoga na koji pokazuje današnja prevladavajuća društvena kultura.

Spolne odnose živi konkretno većina intervjuiranih i čini se da to kod njih ne

stvara nikakav osjećaj krivnje, iako žive postojanu i snažnu crkvenu pripadnost.

Često se vlastitu spolnost ne želi podložiti bilo kakvom etičkom propisu koji ne znači poštivanje drugih i ponašanje koje se ne spušta ispod razine životinjskog ponašanja.

U slučaju pripadnika crkvenih pokreta i skupina često se jasno izjavljuje kako vlastitu spolnost ne žele podvrgnuti moralnim načelima koja izriče Crkva.

Jedina razlika koja se pojavljuje između blizih i dalekih odnosi se na masturbaciju. Dok su prvi skloni njezinom osuđivanju, drugi su često skloni njezinom opravdavanju.

Iz tog konformizma koji obilježava veliku većinu adolescenata s obzirom na spolnost, izdvaja se mala skupina, koju sačinjavaju adolescenti, i mladići i djevojke, iako je ovih posljednjih veći broj, koji nisu imali spolnih odnosa.

Svojevoljan i slobodan izbor čistoće nastaje bilo kao želja da se to učini s pravom osobom, odnosno s osobom s kojom će to biti istinski ljubavni odnos, bilo iz etičkih razloga koji su vezani uz vlastitu religioznost. U oba slučaja izbor je jasno odbacivanje prevladavajućeg seksualnog konzumizma, koji se često izražava i u odlučnosti da se prvi spolni odnos ima tek nakon stupanja u brak.

I među mladima se primjećuje isti konformizam kao i kod adolescenata, osim kod neznatne, gotovo u potpunosti ženske manjine, koja je odlučno izabrala predbračnu čistoću.

Većina mladih muškoga spola vedro živi svoju spolnost, kao prirodni element postojanja i kao puno ispunjenje ljubavne veze. Zanimljivo je da su osjećaji krivnje zbog spolne aktivnosti jači među mladima koji su daleko, dok ih gotovo uopće nema među onima koji pripadaju crkvenim skupinama.

Među mladima postoji veća problema-tičnost i teže prihvatanje vlastitoga spolnog ponašanja, posebice kad je ono unutar odnosa u kojemu postoji istinski osjećaj ljubavi prema vlastitom partneru te je prema tome odgovor na spolnu želju.

Prelazeći na analiziranje odnosa adolescenata prema usmjerenjima Crkve i crkvenog učiteljstva na polju spolnog morala, kao prvo se primjećuje značajna razlika između stavova muških i ženskih ispitanika.

Doista, gotovo većina muških ispitanika adolescenata, bilo onih dalekih bilo onih blizih, izjavljuje da ih ne slijedi ili da je izričito protivna moralnim usmjerenjima koje predlaže crkveno učiteljstvo s obzirom na područje spolnosti, posebice s obzirom na predbračne odnose i kontracepciju.

Među adolescenticama postoji međutim čvrsta manjina koja tvrdi da se slaže s crkvenim smjernicama i da ih slijedi bez pretjeranih problema.

Prema tome, može se općenito reći da većina adolescenata odbacuje crkvene moralne propise s obzirom na područje spolnosti, posebice što se tiče predbračnih odnosa i kontracepcije, ali istovremeno odbacuje seksualni konzumizam, koji prevladava u današnjoj društvenoj kulturi i pokazuje želju da iskustvo na području spolnosti povežu s afektivnim iskustvom.

Kod mladih, i kod mladića i kod djevojaka koji ne pripadaju crkvenim pokretima i udrugama, postoji samo neznatna manjina koja kao ograničenje prakticiranja vlastite spolnosti prihvaća crkvene moralne smjernice. Većina naime jasno odbacuje te moralne smjernice s različitim motivacijama.

Što se tiče onih koji pripadaju crkvenim skupinama i udrugama, situacija se značajno mijenja, jer se čini da je većina tih mladih izabrala pristajanje uz moralne propise Crkve, povjeravajući se i pobjeđujući moguće osobne sumnje. I tu međutim

postoji snažna manjina koja kao granicu spolnosti prihvaća jedino postojanje ili nepostojanje ljubavi među partnerima te prema tome odbacuje svaki heteronomni etički kodeks, ili pak moralnu prosudbu o spolnosti povjerava jedino vlastitoj subjektivnosti, možda tvrdeći da njihova prosudba nastaje na temelju njihovog osobnog odnosa s Bogom.

Zanimljivo je da većina koja prihvaća kršćanski moral na području spolnosti, ne slijedi taj moral konkretno u svom vlastitom svakodnevnom životu.

Postojanje ograničenja vlastite slobode izbora

Samo neznatna manjina dalekih adolescenata odbacuje ograničavanje vlastitih izbora i vlastite slobode djelovanja. Većina naprotiv vidi ograničenje u drugome, u svojoj slobodi, u svojim pravima i u potrebi da osigura svoj fizički, moralni i osobni integritet više negoli neki stvarni etički kodeks.

Ima i onih koji se nadovezuju na osobni, subjektivni etički kodeks koji nije istovjetan društvenom i religioznom kodeksu i koji unaprijed odbija svaki transcendentni princip.

Među gotovo svim blizim adolescentima začudo je odsutno vezivanje uz etički kodeks, uz božanski zakon, uz moral koji predlaže crkvena tradicija, jer se i tu misli isključivo na onoga drugoga. To znači da crkvena pripadnost ili nepripadnost ne izaziva značajne razlike među tim adolescentima.

Među mladima je razlika s obzirom na crkvenu pripadnost tek nešto malo vidljivija.

Mladi koji su daleko, mladići i djevojke, priznaju tri vrste ograničenja svoje slobode izbora. Prvo je vlastito osobno ograničenje i priznavanje ograničenja drugih. Drugo je ograničenje, ono koje prihvaća ogromna većina, onaj drugi, njegova sloboda,

njegova autonomija i njegova prava. Među ovima je samo jedan koji se ne obraća samo drugome nego Potpuno Drugome. Napokon, treće ograničenje je isključivo osobna, subjektivna, pojedinačna etika.

Mladi koji pripadaju crkvenim pokretima i udrugama priznaju naprotiv samo dvije vrste ograničenja za svoju slobodu. Prvo ograničenje, na koje upozorava samo manjina među njima, jest ljubav prema Bogu i prema tome priznanje vlastite stvorenosti i ovisnosti o Njegovoj volji, dok većina vidi svoje ograničenje u drugoj vrsti, u odnosu prema drugome. Najznačajnija razlika s obzirom na one koji su daleko jest što se kod pripadnika crkvenih pokreta i udruga ne pojavljuje samo poštivanje drugoga, nego i spremnost na darivanje ljubavi. Kao što se vidi, ograničenje koje predstavlja heteronomna norma, makar ona proizlazila i od Boga, za većinu mladih i adolescenata ne označava etičko obzorje.

U svakom slučaju, pozitivna je činjenica da ograničenje predstavlja drugi, jer je drugotnost u svakom slučaju temelj za svaku moralnu izgradnju.

MLADI, RELIGIJA I SVAKODNEVNI ŽIVOT

Istraživanje IARD-a 2006.

U prosincu 2006. objavljeni su rezultati istraživanja o religioznosti mladih u Italiji koje je za Centar za pastoralnu orijentaciju proveo institut IARD (Riccardo Grassi, urednik, *Giovani, religione e vita quotidiana*, Mulino 2006). Riječ je o kvantitativnom istraživanju provedenom 2004. godine među 2999 mladih Talijana u dobi od 15 do 35 godina.

To je istraživanje u svakom slučaju reprezentativno s obzirom na sveukupnu populaciju mladih u Italiji. Ograničenje je u tome što je, kao da postoji homogenost na

psihološkom, kulturološkom i sociološkom području, istražena dob koja bez razlike obuhvaća adolescente, mlade koji su u ranoj mladenačkoj dobi, mlade koji su odrasli i odrasle mlade. Riječ je o ograničenju koje se ne smije podcijeniti budući da je npr. jedan od učinaka produžetka mladosti jasnije i značajnije razlikovanje adolescencije i mladosti. Drugo ograničenje, koje je tipično za kvantitativna istraživanja, je uporaba pokazatelja religioznog iskustva koji ne mogu potpuno odraziti složenost religioznog iskustva.

Nakon ovih nekoliko nužnih primjedbi, valja priznati da su dobiveni rezultati zanimljivi te da među ostalim potvrđuju općenitost nekih vidova mladenačke religioznosti koji su se pojavili u prije spomenutim kvalitativnim istraživanjima.

Prva značajna činjenica koja proizlazi iz istraživanja je potvrda da *ogromna većina mladih Talijana izjavljuje da vjeruje u Boga* (82,2%), ateista ima 11%, a agnostika 6%. Od njih međutim samo 69,4% izjavljuje da pripada katoličkoj religiji, dok od ostalih vjernika 4,8% izjavljuje da su kršćani bez drugih specifičnih uporišta, 1,3% su pripadnici nekatoličkih kršćana, 0,2% su pripadnici nekršćanskih mono-teističkih religija, a 0,5% su pripadnici istočnjačkih religija. Njima valja pridodati i 6% onih koji vjeruju u neko više biće bez ikakvog uporišta u nekoj religiji.

Riječ je o podacima koji mlade Talijane smještaju iznad europskog prosjeka, tek nešto malo ispod zemalja kao što su Malta, Cipar, Grčka, Portugal i Poljska, koje imaju viši postotak vjernika.

U vezi s tim podatkom je i činjenica, kao što je već uočeno i u kvalitativnim istraživanjima, da samo trećina mladih koji se priznaju vjernicima izjavljuje da je religija *važan čimbenik njihovoga života*, za drugu trećinu religija nema nikakve važ-

nosti u njihovu životu, a preostala trećina prosudbu ostavlja neizvjesnom. Ta činjenica potvrđuje da vjerovanje u Boga za većinu mladih nema nikakvog utjecaja na vlastiti način života, na izbore i na moralna ponašanja.

Taj se podatak isprepliče s podatkom o težnji prema *individualiziranoj religioznoj praksi*, gdje samo manjina, nešto oko sedmine, postojano i sustavno pohađa vjerske obrede. Čini se da preostali dio daje prednost pojedinačnim, prilično nepostojanim osobnim oblicima molitve i/ili neredovitom pohađanju vjerskih obreda. Čini se da zajedničarska dimenzija, koja je tipična za kršćansku religiju, doživljava duboku krizu.

Zanimljivo je zatim ono što proizlazi iz istraživanja razlike između sudjelovanja u snažnim emotivnim trenucima i sudjelovanja u zajedničarskom životu lokalne Crkve. Ta je činjenica povezana s primjedbama koje su već odavno iznijeli prije spomenuti fenomenolozi religije u vezi s težnjom prema religiji tijela, koja se temelji na emocijama i prema tome, na traženju uzbuđenja.

Druga zanimljiva činjenica na koju ukazuje istraživanje je odnos mladenačke religioznosti i dobi, spola, mjesta prebivališta i društveno-kulturalne razine obitelji iz koje mladi potječu.

S obzirom na dob, uočava se »učinak sličan slovu U«. Drugim riječima, blizina religiji najveća je u adolescenciji (15-18 godina) i među odraslim mladima (30-34 godine), a najmanja među mladim mladima (20-22 godine).

Prelazeći na *spol*, istraživanje potvrđuje veću religioznost kod ženskih nego kod muških ispitanika.

Zanimljiv je zbog svoje linearnosti, koja pokazuje snažnu korelaciju, *odnos između kulturalne razine obitelji i religioznosti*.

Doista, prijanjanje uz katoličku religiju progresivno se povećava polazeći od pripadnika obitelji visoke društveno-kulturalne razine (58,9%) prema onima koji pripadaju obitelji niske kulturalne razine (77,2%). Suprotno je kretanje među onima koji vjeruju u više biće bez povezanosti s nekom religijom. Njih je 9,4% na visokoj kulturalnoj obiteljskoj razini, a 3,5% na niskoj. Slično se kretanje bilježi i među onima koji izjavljuju da su ateisti: među obiteljima visoke kulturalne razine ima ih 17,1%, a među onima niske kulturalne razine 9,4%.

Napokon, što se tiče *mjesta stanovanja* zamjećuju se dvije varijable: stanovanje u malom mjestu ili u području velegrada, odnosno stanovanje na sjeveru i u centru ili na jugu. Pokazatelji rasta i religiozne prakse pokazuju da je religiozna praksa veća kod onih koji žive u malim mjestima i u južnim pokrajinama.

Usporedivši razne varijable, kao što su vrsta religioznog vjerovanja, učestalost molitve i prisustvovanja obredima, u izvještaju je utvrđena *tipologija mladih* koju sačinjava jedanaest kategorija mladih:

1. onaj koji ne vjeruje	6,3%
2. agnostik	11,4%
3. vjerovanje u općeg boga	6,0%
4. pripadnost religioznoj manjini	2,0%
5. opći kršćanin	4,8%
6. daleki katolik	4,7%
8. katolik obrednik	16,7%
9. katolik intimist	9,9%
10. umjereni katolik	13,6%
11. revni katolik	6,7%

Ta tipologija, koja je u izvještaju istraživanja analizirana sustavno, produbljeno i povezano s drugim pokazateljima, ukazuje na postojanje *rascjepkanosti* religioznog iskustva mladih koje se podudara s obilježjima složenosti i, prema tome, policentrizma koji obilježava današnju društvenu kulturu.

Istraživanje IARD-a pokazuje kako je došlo do *religiozne socijalizacije* mladih ispitanika. Obitelj iz koje potječu ima odlučujuću ulogu u religioznom odgoju. Istraživanje je uočilo odnos između jačine religioznog življenja, njegove konkretne važnosti i religioznosti obitelji podrijetla. Osim toga istraživanje jasno pokazuje kako se religiozni odgoj pretežno događa po majčinskom pravcu, tj. kako na nj najviše utječu majka i baka s majčine strane.

Potvrđena je i važnost obiteljskoga religioznog odgoja koji je presudniji od onoga što ga nude odgojne institucije.

Osim osobito religioznih tema, istraživanje je istražilo i odnos mladih prema društvenim vrednotama i propisima, zatim prema obitelji, školi, poslu, slobodnom vremenu, osobnom identitetu, budućnosti i sklonost prema riziku. Zanimljivo je da su i ti podaci međusobno povezani s religioznom tipologijom koja istražuje kako i koje vrste osobne religioznosti utječu na te dimenzije osobnog i društvenog života mladih.

Ovdje nemamo prostora da barem u sažetom obliku iznesemo rezultate istraživanja, zbog čega onoga tko se želi podrobnije upoznati s rezultatima upućujemo na čitanje knjige.

Na kraju možemo citirati rezultate dijela koji govori o odnosu *mladih i vrednota*. Tu se zbog visokog postotka izbora ističu »opće vrednote« kao što su zdravlje, obitelj, mir, sloboda, ljubav i pravednost. Solidarnost, zanimanje za kulturu, društveni angažman i religija ubrojani su među »manje vrednote«. Politika je na zadnjem mjestu i smještena je među »vrednote slijepog prozora«.

Ovi podaci potvrđuju postojanje egzistencijalnog obzorja mladih unutar subjektivnosti i svakodnevnog svijeta u kojemu žive. Prema tome, pokazuju i kako su u

krizi prijelazi koji mogu povezati subjektivno osobno iskustvo, svijet u kojemu se živi, s apstraktnim društvenim sustavom. Međutim, ne samo to. Analizirajući rezultate koji se odnose na religiju, zamjećuje se da je ona samo za 40% katolika praktič-

nih vjernika jako važna, dok za katolike koji to nisu taj postotak pada na 7%. Ovaj podatak potvrđuje ono što smo prije rekli u vezi s rascjepom između vjere i života koji izgleda karakterizira religiozno iskustvo mnogih mladih i adolescenata.